

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РАЗОВИХ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

*Сіренко Н.М., д.е.н., професор; Корабахіна А.Ю., здобувач
Миколаївський національний аграрний університет*

В статті розглянуто сутність та особливості формування разових трансакційних витрат суб'єктів малого та середнього підприємництва в Миколаївській області. Обґрунтовано необхідність розвитку регіонального інституціонального середовища, підвищення фінансового та інформаційного забезпечення підприємницької діяльності, як напрямів скорочення разових трансакційних витрат підприємств малого та середнього бізнесу.

Ключові слова: *разові трансакційні витрати, мале підприємництво, середнє підприємництво, інституціональне середовище підприємництва, інфраструктура підтримки підприємництва.*

Постановка проблеми. Розвиток малого та середнього підприємництва в наш час є одним із перспективних напрямів активізації соціально-економічної динаміки регіону, переважно за рахунок створення нових робочих місць, підвищення підприємницької активності, збільшення надходжень до місцевого бюджету тощо. Незважаючи на руйнівний вплив кризових економічних явищ на результати діяльності вітчизняних підприємств, станом на 01.01.2014 р. питома вага прибуткових суб'єктів малого і середнього підприємництва в Миколаївській області підвищилася на 8% і склала 68% у порівнянні із попереднім періодом. Проте існування адміністративних, фінансових та інформаційних бар'єрів, недосконалість механізмів інституціональної підтримки підприємництва значно стримують його розвиток та зумовлюють виникнення високих розмірів не лише трансформаційних, а й трансакційних витрат.

В процесі започаткування власної справи та на перших етапах діяльності підприємство, взаємодіючи з трансакційним сектором економіки, починає витрачати додаткові фінансові та часові ресурси, які мають разовий трансакційний характер і часто не контролюються, внаслідок чого досить складно визначити їх склад та види.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема виявлення трансакційних витрат присвячені наукові праці як вітчизняних, так і зарубіжних учених, зокрема: С.Архієреєва, Л.Демиденка, К.Ерроу, Т.Еггертссона, О.Євтушенка, Г.Кірейцева, Р.Коуза, Р.Капелюшнікова, Д.Норта, А.Олейника, А.Ткача, О.Уільямсона, Дж. Ходжсона, А.Шастітко та ін. Попри достатню кількість наукових публікацій існує необхідність поглиблення вивчення категорії разових трансакційних витрат суб'єктів малого і середнього підприємництва, які формуються під впливом регіонального інституціонального середовища в умовах дерегуляції господарської діяльності.

Постановка завдання. Мета роботи полягає у визначенні чинників формування і складу разових трансакційних витрат малих та середніх суб'єктів господарської діяльності, а також обґрунтуванні основних напрямів їх зниження на даному етапі розвитку підприємництва в Миколаївській області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми формування, виявлення і зменшення трансакційних витрат все більше привертають увагу науковців та економістів, що пов'язано із збільшенням їх частки у загальній структурі витрат підприємства. Так, на думку П. Гайдуцького та В. Жука [1] у країнах з несприятливими умовами ведення бізнесу та недосконалою системою інститутів трансакційні витрати зростають випереджаючими темпами порівняно не тільки з обсягами продукту, який виробляється, але й порівняно з іншими видами витрат.

Трансакційні витрати підприємства, які за частотою виникнення відносять до разових або елементарних, найчастіше виникають під дією зовнішніх факторів (приватних та державних інститутів), і тому не можуть бути прогнозованими. Аналізуючи підходи до класифікації трансакційних витрат М. Данько [2] до складу разових відносить такі витрати:

- на передпроектне визначення доцільності створення підприємства;
- на розробку проекту (бізнес-плану) створення підприємства;
- на розробку бізнес-плану виробництва і реалізації продукції;
- на реєстрацію підприємства і відкриття рахунків;
- на укладання договорів на оренду приміщення, лізинг і кредитування, закупівлю і монтаж устаткування, комплектацію служб інформації та зв'язку, маркетингу, юридично-правового захисту підприємства або укладанням договору обслуговування, технічне забезпечення створених служб, разові «добровільні пожертви» впливовим органам, організаціям, партіям, штрафи, пені, неустойки за недотримання договірних зобов'язань та нормативних документів, інші (не враховані вище) разові видатки.

Як зазначає Ж. Ющак [3] трансакційні витрати входу підприємства на ринок починаються з моменту його реєстрації, ліцензування діяльності, отримання права доступу до ресурсів та отримання інших прав власності. Вони можуть носити характер як офіційних легальних платежів, так і неофіційних та нелегальних виплат.

Відповідно до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [4] державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва та об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва включає фінансову, інформаційну, консультаційну підтримку, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу. Так, на думку Н. Остапенко [5] процес підтримки малого підприємництва також супроводжується трансакційними витратами за рахунок взаємодії суб'єктів малого підприємництва з органами підтримки у процесі передачі права власності на ресурси, блага, послуги; взаємодії агентів у ході надання доступу до спеціальних умов функціонування; управління процесом підтримки малого підприємництва.

Враховуючи тенденцію до скорочення кількості суб'єктів малого та середнього підприємництва в Миколаївській області, сьогодні нагальним питанням є організація інфраструктурної підтримки, а також вирішення про-

блем фінансового забезпечення на місцевому рівні, зокрема бюджетного, кредитного та інвестиційного характеру. За таких умов стимулювання підприємницької активності задля підвищення конкурентоспроможності регіону можливе також шляхом дерегуляції господарської діяльності та ефективної взаємодії місцевих органів виконавчої влади з бізнес-структурами.

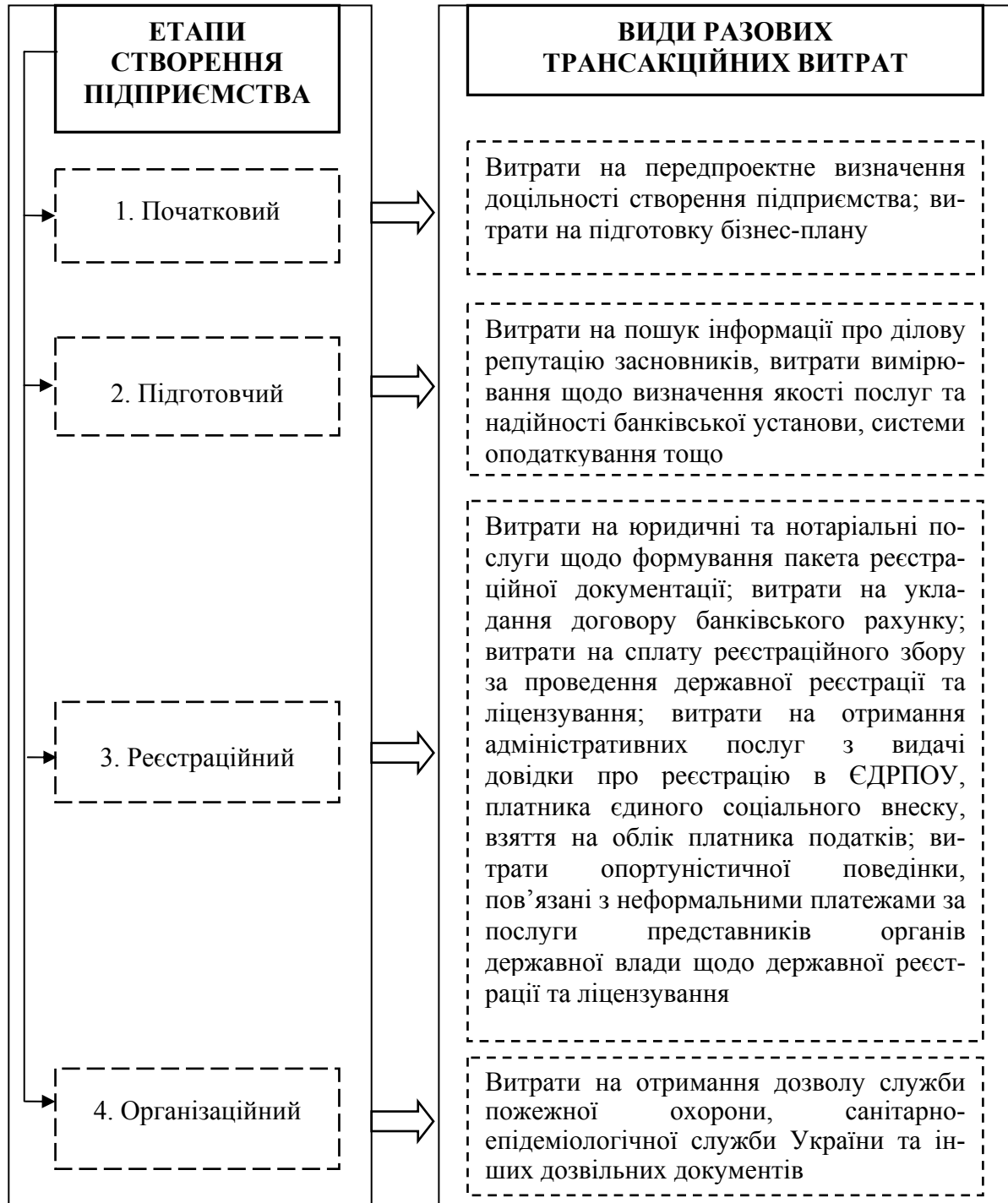

Рис. 1. Формування разових трансакційних витрат на різних етапах створення підприємства

Джерело: авторська розробка

За видами економічної діяльності пріоритетною сферою діяльності суб'єктів малого і середнього підприємництва області є сфера торгівлі та послуг. У загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) питома вага сфери торгівлі та послуг становить 37%, промисловості – 22,0 %, сільсько-го господарства - 17,7%, сфери транспорту і зв'язку - 11,0% та сфери будівництва – 6,7 %, решта – інші галузі. Сума надходжень до бюджетів усіх рівнів області від діяльності суб'єктів малого підприємництва, станом на 01.01.2013 р., склала 115,0 млн грн [6].

Аналізуючи результати виконання Програми розвитку малого і середнього підприємництва у Миколаївській області на 2013-2014 роки [7], варто наголосити на існуванні значної кількості чинників (рис. 1), які стримують розвиток підприємництва та негативно впливають на розміри разових трансакційних витрат. Так, значні адміністративні бар'єри, недоступність офісних та виробничих площ, устаткування, а також слабка інформованість малих підприємств щодо раціональної організації бізнесу виникають ще на перших етапах здійснення підприємницької діяльності.

Деструктуризація вітчизняного інституціонального середовища підприємницької діяльності переважно за рахунок збільшення ролі неформальних платежів та інститутів, які заважають розвивати довірчі партнерські відносини між державою та бізнесом, чинить негативний вплив на регіональну соціально-економічну інфраструктуру.

На рівні регіону особливу увагу необхідно приділяти розвитку «інститутів регулювання» та «інститутів ринкової інфраструктури», які складають органічну основу інституціонального середовища. «Інститути регулювання», представлені як сукупність формальних правил і неформальних обмежень, у межах яких діють «інститути ринку» (тобто всі види комерційних і некомерційних організацій). Інституціональний склад ринкової інфраструктури згідно з домінуючою ознакою обслуговування ринків містить наступні агреговані групи інститутів:

- торгово-посередницька інфраструктура як комплекс галузей і сфер діяльності, що забезпечують доведення товару до споживача;
- фінансово-кредитна інфраструктура – це розгалужена та взаємопов'язана мережа підприємств, які обслуговують процес обміну та руху грошової маси;
- інформаційно-обслуговуюча інфраструктура, представлена сукупністю галузей і сфер господарства, які обслуговують основну ринкову діяльність [8].

Аналізуючи структуру приватного трансакційного сектору регіону, варто наголосити на достатній її насиченості інформаційно-консультаційними, небанківськими фінансово-кредитними установами та лізинговими центрами. В свою чергу державна політика розвитку підприємництва на місцевому рівні реалізується за допомогою регіональних програм розвитку малого і середнього підприємництва, заходи якої фінансуються з міського бюджету.

Важливу роль у підтримці малого бізнесу в області відіграє інфраструктура підтримки підприємництва (рис. 2). Основна кількість бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів, інноваційних центрів та інших об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва області зосереджена у 5 містах обласного значення, у тому числі у м. Миколаєві. У районах області консультаційну підтримку надають фізичні особи-підприємці, а також фахівці регіонального Фонду підтримки підприємництва у Миколаївській області. Порівняно з кількістю об'єктів інфраструктури в інших регіонах України Миколаївська область є найбільш розвиненою. За цим показником Миколаївщину випереджають тільки Вінницька область, Харківська, Полтавська, Донецька та м. Київ.

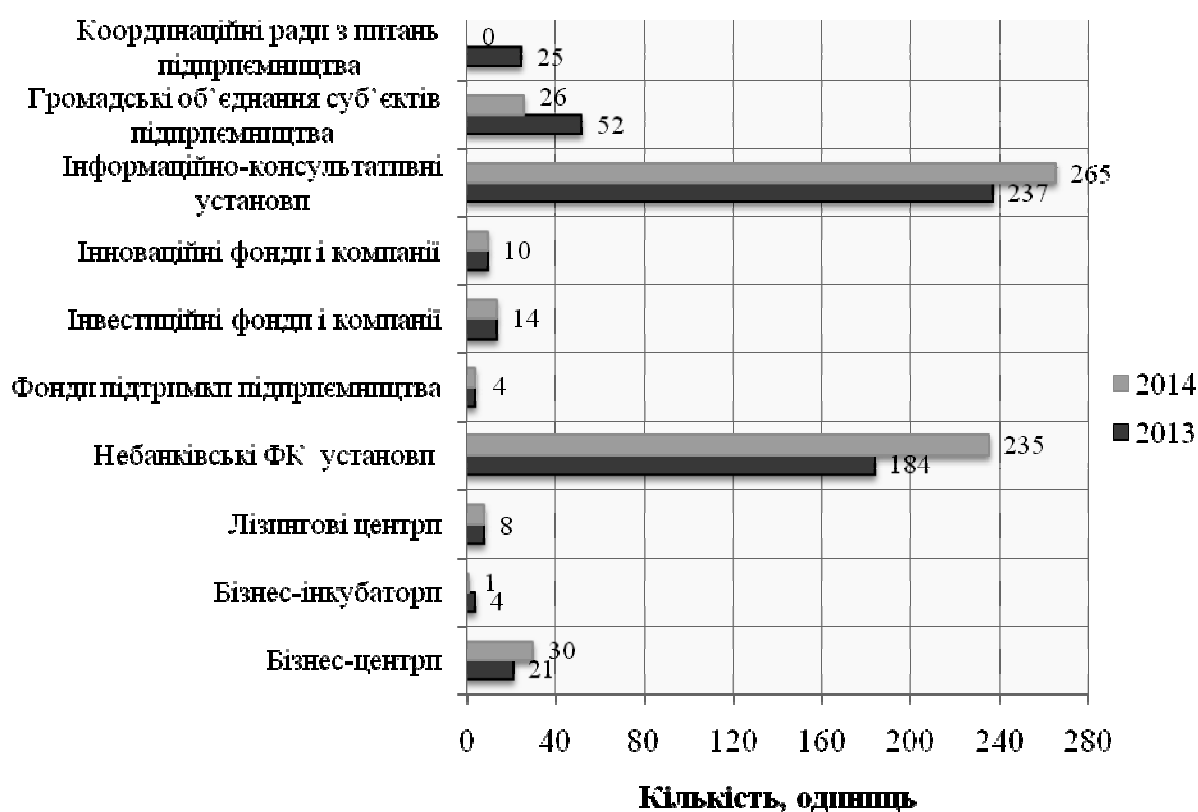

Рис. 2. Інфраструктура підтримки підприємництва у Миколаївській області, 2013-2014 рр.

Джерело: побудовано за даними [9]

Отже, розвиток інфраструктури підтримки підприємництва в є важливим напрямом зменшення разових трансакційних витрат як з моменту створення підприємства, так і в процесі його діяльності. Так, сьогодні за рахунок дистанційних консультацій, семінарів, бізнес-екскурсій та тренінгів, проведених фахівцями регіонального Фонду підтримки підприємництва в Миколаївській області, скорочено витрати суб'єктів малого і середнього підприємництва на пошук інформації про відкриття – закриття підприємництва, видачу дозвільних документів, податкового законодавства, бухгалтерського обліку, залучення фінансових ресурсів (інвестиції, кредитування), вибору виду діяльності тощо.

Також з метою зменшення витрат часу та уникнення неформальних платежів підприємців при отриманні дозвільних документів на започаткування власної справи, надання консультативної та практичної допомоги з питань відкриття нових об'єктів та здійснення підприємницької діяльності в цілому створено Центр надання адміністративних послуг Миколаївської міської ради, звернувшись до якого лише за два візити можна оформити дозвільні документи, визначитися з умовами їх отримання, вартістю та термінами виконання.

В перспективі відповідно до Програми розвитку малого і середнього підприємництва у Миколаївській області на 2015-2016 роки [9], загальна вартість якої 30495,5 тис. грн, передбачено такі заходи, спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва та одночасно зменшення разових трансакційних витрат:

- упровадження комплексу заходів щодо спрощення доступу до існуючих вітчизняних, міжнародних кредитних та інвестиційних (інноваційних) ресурсів через залучення до участі у міжнародних конференціях, спеціалізованих симпозіумах, семінарах і конкурсах за участю іноземних та вітчизняних організацій;

- надання безоплатних індивідуальних і групових консультацій з питань організації та провадження підприємницької діяльності із залученням на громадських засадах працівників органів державної влади;

- реформування сфери надання адміністративних послуг за рахунок створення єдиного веб-порталу адміністративних послуг – «Електронна Миколаївщина»;

- розробка та впровадження циклу освітніх онлайн-семінарів (вебінарів) для суб'єктів підприємницької діяльності та широких верств населення з метою ознайомлення їх із ключовими питаннями ведення бізнесу, кращими світовими бізнес-практиками, підвищення їх кваліфікації та конкурентоспроможності тощо.

Висновки. В результаті дослідження визначено, що основними чинниками формування разових трансакційних витрат суб'єктів малого та середнього підприємництва Миколаївської області є наявність адміністративних і бюрократичних бар'єрів, пов'язаних з недосконалою процедурою реєстрації та ліцензування підприємницької діяльності, наявністю як формальних та і неформальних обмежень інституціонального середовища. Інфраструктура підтримки підприємництва регіону представлена значною кількістю інформаційно-консультаційних та небанківських фінансово-кредитних установ, проте ефективність їх діяльності з точки зору зменшення разових трансакційних витрат підприємств є низькою.

За підсумками аналізу підходів до визначення складу разових трансакційних витрат встановлено що це витрати, пов'язані підготовкою до створення, реєстрацією та організацією підприємницької діяльності. Основними напрямками зниження таких витрат суб'єктів малого та середнього підприємництва Миколаївської області є:

- удосконалення регіональної інфраструктури підтримки підприємництва;

- дерегуляція підприємницької діяльності в частині спрощення процедури отримання дозвільних документів;
- відновлення довіри підприємців до місцевих органів виконавчої влади, налагодження прозорих партнерських зв'язків;
- розробка окремого веб-сайту для роботи Центру надання адміністративних послуг в онлайн-режимі задля підвищення швидкості та якості обслуговування підприємців при вирішенні таких питань як реєстрація майнових прав, використання майна комунальної власності (оренди, списання, передачі з балансу на баланс, приватизації), отримання витягу з Державного земельного кадастру, нормативно-грошової оцінки землі, статистичної довідки;
- чітке виконання заходів обласних програм розвитку малого і середнього підприємництва.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є розробка методологічних прийомів виміру та оцінки разових трансакційних витрат суб'єктів малого та середнього підприємництва, доповнення їх складу та визначення оптимальних напрямів їх зниження.

Список використаних джерел:

1. Гайдуцький П. І. Облік трансакційних витрат – вагомий фактор конкурентоспроможності в сучасній економіці / П. І. Гайдуцький, В. М. Жук // Облік і фінанси. – 2012. – № 3. – С. 9-19.
2. Данько М. С. Теоретико-методологічний аспект визначення трансакційних витрат / М. С. Данько // Економічна теорія. – 2007. – № 1. – С. 36-46.
3. Ющак Ж. М. Трансакційні витрати при вході підприємства на ринок: обліковий аспект / Ж. М. Ющак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stattionline.org.ua/ekonom/75/10951-transakcijni-vitrati-pri-vxodi-pidpriyemstva-na-rinok-oblikovij-aspekt.html>.
4. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України № 4618-VI від 22.03.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
5. Остапенко Н. Оцінювання трансакційних витрат підтримки малого підприємництва / Н. Остапенко // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2013. – №1. – С. 64-76.
6. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні / Офіційний сайт Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. – Київ, 2014. – 40 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkpr.gov.ua/info/3226>.
7. Про затвердження Програми розвитку малого і середнього підприємництва у Миколаївській області на 2013 – 2014 роки : Рішення Миколаївської обласної ради від 21.12.2012 № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mk.gov.ua/>.
8. Волошин В. Формування інституціонального середовища забезпечення економічної безпеки регіону / В. Волошин, А. Гуменюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/april08/17.htm>.
9. Про затвердження Програми розвитку малого і середнього підприємництва у Миколаївській області на 2015 – 2016 роки : Рішення Миколаївської обласної ради від 16.01.2015 № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mk.gov.ua/>.

Рецензент – д.е.н., доцент Ксьонжик І.В.